

Konfliktní vztahy mezi dětmi ve vybraném dětském domově

Kateřina Vlasáková

Bakalářská práce
2025

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2024/2025

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Kateřina Vlasáková
Osobní číslo: H220022
Studijní program: B0111A190011 Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Konfliktní vztahy mezi dětmi ve vybraném dětském domově

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální psychologie konfliktů, vývojové psychologie dětí a vztahových vazeb.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou Likertovy škály.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2002. Konflikty mezi lidmi. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 807178642X.
LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK, 2023. Psychická deprivace v dětství. 5. vyd., doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-5661-8.
MATOUŠEK, Oldřich, 1999. Ústavní péče. 2. vyd. Praha: Slon. ISBN 8085850761.
PLAMÍNEK, Jiří, 2006. Jak řešit konflikty: 27 pravidel pro efektivní vyjednávání. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 8024715910.
VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ, 2022. Vývojová psychologie: Dětství a dospívání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-5024-1.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Karla Hrbáčková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **23. ledna 2025**
Termín odevzdání bakalářské práce: **2. května 2025**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 23. ledna 2025

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění bez ohledu na výsledek obhajoby;
- bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- jedno vyhotovení bakalářské práce v listinné podobě bude ponecháno Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně k uložení;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá; neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že

- jsem na bakalářské práci pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem řádně citoval(a); v případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor;
- odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou obsahově totožné.

Ve Zlíně, dne

.....
podpis autora

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zaměřuje na konfliktní vztahy mezi dětmi ve výchovných skupinách v prostředí dětského domova. V teoretické části je pozornost věnována ústavní péči, charakteristice malých sociálních skupin, skupinovým vlivům a především problematice konfliktů. Práce se snaží postihnout celý průběh konfliktu, od jeho příčin přes eskalaci až po možné způsoby řešení. Důraz je kladen také na specifika dětského kolektivu v institucionálním prostředí.

Empirická část navazuje na teoretická východiska a prostřednictvím kvantitativního výzkumu zjišťuje, jaké typy konfliktního chování se mezi dětmi nejčastěji vyskytují, s jakou frekvencí se objevují a zda existují rozdíly v projevech chování mezi dívkami a chlapci. Výzkum byl realizován v jednom konkrétním dětském domově za využití standardizovaného dotazníku. Cílem práce je získat hlubší porozumění konfliktní dynamice v dětské skupině a poukázat na možnosti prevence a řešení těchto situací v praxi.

Klíčová slova: dětský domov, konflikt, agresivita, sociální skupina, ústavní péče, skupinová dynamika

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on conflictual relationships among children within educational groups in a children's home setting. The theoretical part addresses institutional care, the characteristics of small social groups, group influences, and the issue of conflicts. The thesis aims to cover the full development of conflicts, including their causes, escalation, and possible approaches to resolution. Emphasis is also placed on the specifics of children's group interactions within institutional environments.

The empirical part builds on the theoretical framework and uses quantitative research to explore which types of conflict behavior occur most frequently among children, how often they appear, and whether there are gender-based differences in these behaviors. The research was conducted in a selected children's home using a standardized questionnaire. The aim of the thesis is to gain a deeper understanding of the conflict dynamics in children's groups and to highlight possible strategies for prevention and resolution in practice.

Keywords: children's home, conflict, aggression, social group, institutional care, group dynamics

Tímto bych ráda srdečně poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Karle Hrbáčkové, Ph.D., za její odborné vedení, trpělivost, vstřícnost a cenné rady, které mi byly velkou oporou při zpracování této práce.

Mé poděkování patří také dětskému domovu, který mi umožnil realizaci výzkumu, a všem respondentům, kteří ochotně věnovali svůj čas a svými odpověďmi přispěli k naplnění cílů této práce.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 ÚSTAVNÍ PÉČE	12
1.1 DĚTSKÝ DOMOV	13
1.2 TYPY DĚTÍ V DĚTSKÉM DOMOVĚ.....	14
2 MALÉ SOCIÁLNÍ SKUPINY	17
2.1 TRÍDĚNÍ MALÉ SOCIÁLNÍ SKUPINY	18
2.2 STRUKTURA MALÝCH SOCIÁLNÍCH SKUPIN.....	19
2.3 SKUPINOVÝ VLIV	21
3 KONFLIKTY	23
3.1 TYPY KONFLIKTŮ	23
3.2 PŘÍČINY KONFLIKTŮ.....	24
3.3 CYKLUS KONFLIKTU.....	24
3.4 ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ	25
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
4 DESIGN VÝZKUMU	29
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	30
4.1.1 Výzkumné otázky.....	30
4.2 POJETÍ VÝZKUMU	31
5 VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	32
6 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	34
6.1 ZÁKLADNÍ SOUBOR	34
6.2 VÝBĚROVÝ SOUBOR.....	34
7 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	36
8 VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	37
9 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	41
10 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	43
ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	46
SEZNAM TABULEK.....	50
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	51
SEZNAM PŘÍLOH	52

ÚVOD

Vývoj dítěte je od raného věku výrazně ovlivňován kvalitou jeho mezilidských vztahů. Rodina představuje základní prostředí, kde dítě získává první zkušenosti se sociálním chováním, řešením konfliktů a budováním emocionálních vazeb (Langmeier & Krejčířová, 2006). Pokud dítě vyrůstá mimo přirozené rodinné prostředí, například v zařízení ústavní péče, je jeho socializace vystavena specifickým vlivům, které mohou mít dlouhodobý dopad na jeho psychosociální vývoj (Matějček, 1994).

Život v dětském domově přináší řadu výzev, které se zásadně liší od života v běžné rodině. Děti jsou nuceny sdílet společné prostory, denní režim i pozornost vychovatelů s dalšími vrstevníky, což může vést ke zvýšenému napětí a častějšímu výskytu konfliktů (Vágnerová, 2012). Kolář (2011) upozorňuje, že v uzavřených kolektivech je riziko vzniku agresivního a konfliktního chování výrazně vyšší, přičemž specifika institucionální péče mohou tyto projevy dále umocnit.

Problematika konfliktního chování v dětských domovech byla zkoumána například ve výzkumu Škovierové (2014), který analyzoval projevy agrese a konfliktů u dětí v institucionální výchově. Výsledky ukázaly, že děti vyrůstající v dětských domovech čelí vyšší míře verbálních i fyzických konfliktů než děti v přirozeném rodinném prostředí, a že na výskyt a formu konfliktního chování má významný vliv i pohlaví dítěte.

Přestože se v odborné literatuře objevují studie zaměřené na problematiku agrese a konfliktů v institucionálním prostředí, rozdíly v projevech konfliktního chování mezi chlapci a dívkami v českých dětských domovech zůstávají relativně málo prozkoumané.

Teoretická část práce se zaměřuje na vymezení základních pojmů souvisejících s ústavní péčí, dynamikou malých sociálních skupin a konfliktními vztahy mezi dětmi. Dále se věnuje různým formám agresivního chování a specifickým rozdílům mezi pohlavími v prožívání a řešení konfliktů. Praktická část obsahuje kvantitativní výzkum realizovaný v konkrétním dětském domově, jehož cílem je zjistit, jaké formy konfliktního chování se mezi dětmi vyskytují a zda existují rozdíly v jejich projevech v závislosti na pohlaví.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚSTAVNÍ PÉČE

Ústavní péče představuje formu náhradní výchovy, která je realizována mimo vlastní rodinu dítěte a jejímž hlavním cílem je zajistit ochranu, péči a podporu dětem, které se z různých důvodů nemohou nacházet ve svém přirozeném rodinném prostředí. V českém kontextu je ústavní péče institucionalizována především prostřednictvím školských zařízení, jako jsou dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Tato zařízení poskytují výchovnou, vzdělávací a sociální podporu dětem s nařízenou ústavní výchovou či předběžným opatřením (Langmeier & Krejčířová, 2006). Specifikem těchto zařízení je jejich snaha nahradit rodinné prostředí, přestože podmínky ústavní péče zpravidla nemohou plně kompenzovat individuální a emoční potřeby dítěte. Děti umístěné do ústavní péče často pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí, mají narušené rodinné vazby a bývají zatížené traumatizujícími zkušenostmi, zanedbáváním či dlouhodobým stresem. Tyto faktory ovlivňují nejen jejich psychosociální vývoj, ale i chování v rámci kolektivu.

V prostředí dětského domova žijí děti ve skupinách, které nejsou tvořeny přirozeným výběrem, ale vnějším rozhodnutím. Spolubydlení v uzavřeném prostoru, každodenní sdílení režimu, pravidel a autorit, spolu s nedostatkem soukromí a omezeným množstvím vnějších podnětů, vytváří specifické podmínky pro vznik napětí a konfliktů mezi dětmi (Vágnerová, 2012). Právě tyto faktory činí ústavní péči nejen výchovným, ale i psychosociálně náročným prostředím.

Mnoho výzkumů i praktických zkušeností ukazuje, že v těchto podmínkách bývá zvýšený výskyt různých forem konfliktního chování – od otevřených agresivních projevů až po nepřímé, vztahově motivované formy útoku, jako je manipulace, pomlouvání či izolace. Konfliktní chování je v ústavní péči ovlivněno nejen osobností dítěte, ale i klimatem skupiny, kvalitou interakcí mezi dětmi a stylem vedení ze strany vychovatelů. To činí prostředí ústavní péče zvláště citlivým na dynamiku sociálních vztahů a činí z něj důležité místo pro výzkum právě tohoto typu chování (Kolář, 2011; Benešová, 2017).

1.1 Dětský domov

V České republice fungují dětské domovy jako jedna z možností institucionální výchovy pro děti, jež nemají možnost vyrůstat ve své biologické rodině. Důvody jejich umístění do těchto zařízení jsou různorodé – od zanedbávání a týrání, přes závislosti rodičů až po situace, kdy dítě ztratilo své zákonné zástupce nebo nemá vhodné podmínky pro zdravý vývoj. Ústavní výchova je nařizována soudem v případech, kdy jiné způsoby náhradní péče, jako je pěstounství nebo adopce, nejsou možné či vhodné. Dětské domovy tak často plní roli poslední možnosti, jak zajistit dítěti bezpečné a stabilní prostředí. Podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, jsou dětské domovy školskými zařízeními, která zajišťují výchovu, vzdělávání a celkovou péči o děti s nařízenou ústavní výchovou. Z hlediska právního rámce jde o zařízení státní, krajská nebo soukromá, přičemž jejich činnost je podřízena jak Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, tak příslušným krajským úřadům. Cílem ústavní péče je nejen zajistit dětem jejich základní potřeby, ale rovněž připravit je na samostatný život a umožnit jim co nejsnazší návrat do přirozeného prostředí, pokud to okolnosti dovolí (Kratochvíl, 2005). Každý dětský domov má své vlastní vnitřní uspořádání a metodiku práce s dětmi. V posledních desetiletích dochází k transformaci klasických ústavních zařízení směrem ke „skupinové“ či „rodinné“ péči. Děti jsou rozděleny do menších skupin po šesti až osmi, které vedou stálí vychovatelé. Tento model má simulovat rodinné prostředí a umožnit vytvoření pevnějších vztahů, které jsou pro zdravý vývoj dítěte zásadní. Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) dítě potřebuje nejen biologické zabezpečení, ale především jistotu v mezilidských vztazích, pocit přijetí, a stabilní citové vazby. Právě tyto potřeby bývají v ústavní péči často nenaplněné, což může vést ke zpoždění v sociálním nebo emočním vývoji dítěte. Z pedagogického hlediska kladou dětské domovy důraz nejen na výchovu a vzdělávání, ale i na rozvoj praktických dovedností. Děti se učí základům hospodaření, osobní hygieně, přípravě jídel či orientaci v úředních záležitostech. Tento rozvoj je klíčový pro jejich budoucí samostatnost. Řada zařízení spolupracuje s neziskovými organizacemi, které poskytují programy zaměřené na osamostatnění mladých lidí po opuštění domova. Jak uvádí Matějček (1994), dětský domov by měl být nejen místem ochrany, ale i výchovy k samostatnosti a odpovědnosti. Tato příprava je často ztěžována citovou deprivací nebo traumatickými zkušenostmi z původní rodiny, se kterými se děti do zařízení dostávají. Přestože ústavní péče zajišťuje základní podmínky pro přežití a výchovu dětí, odborná veřejnost stále diskutuje o jejích limitech. Výzkumy opakovaně ukazují, že děti vyrůstající

v institucionálním prostředí mají častěji problémy s navazováním mezilidských vztahů, s důvěrou a sebedůvěrou. Studie Langmeiera a Krejčířové (2006) ukazuje, že dlouhodobý pobyt v ústavní péči může negativně ovlivnit vývoj identity dítěte a jeho schopnost vytvořit si stabilní vztahy v dospělosti. Tyto poznatky jsou základem pro snahu o reformu ústavní výchovy a posílení forem náhradní rodinné péče, jako je pěstounství. Dětský domov je rovněž prostředím, kde se každodenně odehrávají mezilidské interakce mezi dětmi různého věku, charakteru, osobní historie i potřeb. Takové prostředí je přirozeně zatíženo konflikty, které vznikají z běžného soužití, ale také z hlubších emocionálních zranění a sociálních odlišností. Děti přicházejí z různorodého prostředí – některé zažily domácí násilí, jiné opakované odmítání nebo zanedbávání, což se projevuje na jejich chování. Výchovné skupiny pak musí zvládat nejen vnější projevy těchto traumat, ale i dynamiku vztahů, která je výrazně ovlivněna předchozími zkušenostmi každého dítěte. Ačkoli těmto konfliktům se v dětském domově nelze zcela vyhnout, jejich hlubší analýza a pochopení tvoří důležitý základ pro práci odborníků. V této práci se těmto konfliktům budeme věnovat samostatně v následující kapitole. Lze říct, že dětský domov jako forma ústavní péče plní v systému sociálně-právní ochrany dětí důležitou, i když nikoli ideální roli. Jeho existence je nezbytná pro děti, které se ocitly v ohrožení nebo ztratily možnost vyrůstat v rodinném prostředí. Moderní přístupy k ústavní péči usilují o to, aby prostředí v dětských domovech bylo co nejvíce podobné běžné rodině, a kladou důraz na individuální přístup, bezpečí a přípravu na samostatný život. I přes tato pozitivní opatření však zůstává zásadním cílem najít pro každé dítě takové prostředí, které bude stabilní, citově podnětné a trvale podporující jeho osobnostní růst.

1.2 Typy dětí v dětském domově

Do dětských domovů přicházejí děti z různých sociálních a rodinných podmínek, přičemž důvody jejich umístění bývají velmi rozmanité. Jedním z nejčastějších je zanedbávání péče nebo dokonce týrání, kdy jsou děti odebrány z rodinného prostředí kvůli nedostatečné péči, fyzickému či psychickému násilí. Dalším významným faktorem jsou závislosti rodičů, které jim znemožňují řádně se o své děti starat – například v důsledku alkoholismu, drogové závislosti nebo jiných závažných problémů. K umístění do dětského domova může vést i chudoba a sociální vyloučení, kdy rodina nemá dostatečné finanční prostředky na zajištění základních potřeb dítěte a jeho výchovu. V dětských domovech se kromě jiného nacházejí i děti, které přišly o své rodiče nebo nemají žádné blízké příbuzné, jež by jim mohli poskytnout potřebnou péči a stabilní rodinné prostředí. Jak uvádějí

Matějček a Dytrych (2002, s. 76), právě tyto faktory často vedou k umístění dětí do institucionální péče, kde se jim dostává nejen základního zázemí, ale také výchovy a podpory v jejich dalším rozvoji. Ideálně, by si děti měly udržovat kontakt se svou rodinou, pokud je to pro ně bezpečné a prospěšné. Někdy se mohou vrátit ke svým biologickým rodičům, ale pokud to není možné, hledá se pro ně jiná forma péče, jako je pěstounství nebo adopce. Dětské domovy fungují na principu menších skupin, které simulují rodinné prostředí. V jedné skupině bývá obvykle šest až deset dětí, o které se stará stabilní tým vychovatelů. Každé dítě má svého klíčového vychovatele, který se mu individuálně věnuje a pomáhá mu s osobním rozvojem (Matoušek, 2011, s. 118).

Důležitý je i denní režim, denní režim v dětském domově je pevně strukturovaný a zahrnuje různé činnosti, které dětem pomáhají rozvíjet se a připravit se na samostatný život. Klíčovou součástí je školní docházka, kdy děti navštěvují běžné základní a střední školy, a pokud je to nutné, mohou docházet i do speciálních vzdělávacích zařízení. Vzdělání je pro ně důležité nejen z hlediska získání znalostí, ale také pro jejich budoucí uplatnění v životě. Vedle školy hrají významnou roli volnočasové aktivity, které zahrnují různé kroužky, sportovní vyžití, kulturní akce a další činnosti, jež podporují jejich osobní rozvoj a pomáhají jim budovat sociální dovednosti. Neméně důležitou součástí každodenního života v dětském domově jsou i domácí práce, které děti učí samostatnosti a zodpovědnosti. Běžně se podílejí na chodu své skupiny, například tím, že pomáhají s úklidem nebo přípravou jídla. Řada dětí vyrůstajících v dětském domově si nese tíživé životní zážitky, a proto je jim zajišťována odborná pomoc ve formě psychologické a terapeutické péče. Tato odborná pomoc jim pomáhá vyrovnat se s minulostí a lépe se začlenit do běžného života (Tefferová, 2011, s. 132). Dětské domovy se zaměřují na to, aby děti připravily na samostatný život. Kromě vzdělání je učí i praktickým dovednostem, jako je finanční gramotnost, hledání zaměstnání nebo vyřizování úředních záležitostí. Některé domovy spolupracují s neziskovými organizacemi, které pomáhají dětem se začleněním do společnosti po dosažení plnoletosti (Prošková, 2022, s. 84).

Navzdory snaze zajistit dětem co nejlepší podmínky se dětské domovy potýkají s několika problémy. Prvním problémem je nedostatek financí – státní příspěvky na provoz nejsou vždy dostatečné a některé domovy musí hledat další zdroje financování. Nedostatek je také odborného personálu – práce v dětském domově je náročná a vyžaduje zkušené pedagogy, psychology a sociální pracovníky. Navzdory snahy veškerých vychovatelů i pedagogů si mnoho dětí nese traumata, což se může projevit agresivitou, úzkostmi nebo

obtížemi ve vztazích s vrstevníky. Děti z dětských domovů jsou často ve společnosti vnímány jako problémové, což může ovlivnit jejich sebevědomí i budoucí šance na úspěšný život (Matějček a Dytrych, 2002, s. 144). Dětské domovy jsou důležitou součástí systému ochrany dětí v České republice. Poskytují péči dětem, které nemohou vyrůstat ve své rodině, a snaží se jim zajistit co nejstabilnější prostředí pro zdravý vývoj. Ačkoli se systém ústavní péče neustále vyvíjí a modernizuje, stále existují výzvy, které je třeba řešit – od finančního zajištění přes zlepšení kvality výchovné práce až po větší podporu dětí při přechodu do samostatného života.

2 MALÉ SOCIÁLNÍ SKUPINY

Jak už jsme se dozvěděli v předchozí kapitole, dětském domově jsou děti rozděleny do výchovných skupin, které lze považovat za malé sociální skupiny. Tyto skupiny mají svou vlastní dynamiku, která ovlivňuje vztahy mezi dětmi i vznik a řešení konfliktů. Každá skupina má určitou strukturu, která je ovlivněna nejen pravidly stanovenými dětským domovem, ale i osobnostmi dětí, jejich vzájemnými vazbami a způsobem komunikace. Abychom lépe porozuměli vztahům mezi dětmi a případným konfliktům, je důležité se tímto tématem podrobněji zabývat a pochopit širší souvislosti fungování sociálních skupin.

Sociální skupiny lze obecně rozdělit na malé a velké. Mezi velké sociální skupiny patří například zaměstnanci, obyvatelé určitého místa, národy nebo věřící. Tyto skupiny mají obvykle minimálně 30 členů, přičemž komunikace mezi nimi neprobíhá přímo, a ne všichni jejich členové se navzájem znají. Členství v takových skupinách je často založeno na společném zájmu, hodnotách nebo identitě, avšak individuální vztahy mezi členy nemusí být intenzivní. Opakem je malá sociální skupina, která se vyznačuje přímou interakcí mezi jejími členy. Řezáč (1984, s. 77) definuje malou sociální skupinu jako „Sumu jedinců, kteří buď spontánně nebo formálně vstupují v důsledku sociálně podmíněných potřeb do společné bezprostřední součinnosti, od níž očekávají splnění svých individuálních cílů. V důsledku společných činností se začíná konstituovat vědomí skupinového cíle.“ To znamená, že v malých sociálních skupinách, jako jsou právě výchovné skupiny v dětských domovech, dochází k intenzivnímu sdílení zkušeností a budování vztahů. Děti tráví společně mnoho času, což může vést nejen k pevným přátelstvím, ale i ke konfliktům pramenícím z odlišných povah, hodnot či potřeb. V kontextu dětského domova je malá sociální skupina zásadním prvkem pro výchovu a socializaci dětí. Prostřednictvím těchto skupin se děti učí fungovat v kolektivu, řešit konflikty, sdílet své pocity a budovat si vzájemnou důvěru. Způsob, jakým jsou vztahy uvnitř těchto skupin formovány, může mít dlouhodobý vliv na jejich schopnost navazovat a udržovat sociální vazby i v dospělém životě. Proto je důležité věnovat pozornost dynamice těchto skupin a pochopit, jak se v nich konflikty rodí, vyvíjejí a případně řeší.

2.1 Třídění malé sociální skupiny

Nakonečný (1999) rozlišuje malé sociální skupiny na neformální (primární) a formální (sekundární). Neformální skupiny vznikají spontánně, na základě osobních vazeb mezi jednotlivci, a jejich hlavním cílem je uspokojování potřeb členů (Hajd-Mousová, 2003, s. 22). Příkladem jsou rodiny, přátelské party nebo skupiny, které si děti samy vytvoří přirozeně – a právě tyto vztahy mohou být v prostředí dětského domova velmi silné, ale i problematické, když dojde k vyčleňování nebo napětí mezi jednotlivci. Formální skupiny naopak vznikají z vnějšího podnětu – například institucí – a mají předem stanovené cíle a strukturu (Hajd-Mousová, 2003, s. 22). V dětském domově se jedná například o výchovné skupiny, kde děti tráví většinu času společně, pod dohledem vychovatelů a podle nastavených pravidel. Tyto formální skupiny jsou zároveň i klíčovým prostředím, ve kterém dochází k interakcím, které jsme zkoumali prostřednictvím dotazníkového šetření.

Z jiného pohledu lze malé skupiny dělit i podle typu činnosti. Hajd-Mousová (2003, s. 22) uvádí tři základní typy: pracovní, hrové a výchovné.

Pracovní skupiny se soustředí na plnění konkrétních úkolů a vyžadují jasnou organizaci, rozdělení rolí a spolupráci. V prostředí dětského domova se takové skupiny mohou objevit například při skupinových úkolech, úklidu nebo jiných společných aktivitách, kde je potřeba koordinace.

Hrové skupiny jsou zaměřeny na zábavu, odpočinek a rozvoj kreativity. Typicky vznikají spontánně, například když si děti hrají venku nebo při volnočasových aktivitách. Právě v těchto neformálních skupinách často vznikají konflikty související s rivalitou, vyčleňováním, nebo soutěživostí – což se odráží i v některých odpovědích v našem dotazníku, kde děti uváděly, že k nejčastějším konfliktům dochází právě během her nebo volného času.

Specifickým typem jsou výchovné skupiny, které v dětském domově představují základní organizační jednotku. Jejich cílem je podpora osobnostního a sociálního rozvoje dětí, nácvik samostatnosti, spolupráce a řešení konfliktů. Pravidla a struktura těchto skupin jsou předem dané, což z nich činí formální prostředí. Právě v rámci těchto skupin jsme prostřednictvím výzkumu zjišťovali, jak děti vnímají konflikty s ostatními – jak často k nim dochází, jak je prožívají a jakým způsobem je řeší.

Tato dělení nejsou izolovaná – prolínají se. Pracovní a výchovné skupiny typicky patří mezi formální, zatímco hrové bývají většinou neformální. Nicméně i herní skupina může být součástí formální struktury, pokud je řízená například vychovatelem a má konkrétní cíl – třeba prevence rizikového chování. Tyto typy skupin tedy vytvářejí kontext, ve kterém se vztahy mezi dětmi formují – a právě tyto vztahy jsou klíčové pro pochopení konfliktů, které mezi nimi vznikají.

Z pohledu mého výzkumu je tak důležité chápat, v jakém typu skupiny se dítě pohybuje, jaká tam panuje atmosféra, a jaké vztahy v ní vznikají – protože právě to ovlivňuje nejen to, jestli ke konfliktu dojde, ale také jakým způsobem se s ním jednotlivci vypořádají.

2.2 Struktura malých sociálních skupin

Pro pochopení problematiky konfliktů v dětských skupinách je důležité zaměřit se nejen na samotné projevy konfliktů, ale i na pozice, které děti ve skupině zaujímají. Ty totiž zásadně ovlivňují to, jak dítě jedná, jak je vnímáno ostatními, a zda má větší či menší tendenci dostávat se do napjatých nebo konfliktních situací. Jak uvádí Hajd-Mousová (2003, s. 24), v každé skupině se přirozeně vytváří určitá hierarchie pozic, přičemž „sociální pozice označuje postavení člena ve skupině“. S touto pozicí jsou často spojeny určité normy chování, které mohou připomínat role – tedy konkrétní očekávání od člena skupiny, jak by se měl v dané pozici chovat. Každé společenství si navíc vytváří své vlastní normy podle hodnot a cílů skupiny (Výrost, Slaměník, 1997). Tím pádem se může stát, že co je považováno za přirozené chování v jedné skupině, může být v jiné vnímáno negativně nebo jako provokující. I proto bývají vztahy mezi členy sociální skupiny velmi individuální a proměnlivé – každá osoba má ve skupině své specifické postavení, které nevychází pouze z objektivních kritérií (věk, schopnosti apod.), ale především z toho, jak ji vnímají ostatní.

Řezáč (1998) v této souvislosti upozorňuje, že skupina jako celek je dynamická – její struktura se neustále vyvíjí, stejně jako se vyvíjejí vztahy mezi jejími členy. Výsledná role, kterou člověk zaujímá, je pak ovlivněna celou řadou faktorů – například tím, jaký má vliv, jak moc je oblíbený, nebo jak dokáže prosazovat své názory. Řezáč také rozlišuje několik typů struktur, které se ve skupině mohou vytvořit – podle sympatií, vlivu nebo stylu komunikace, což jsou aspekty, které výrazně přispívají k tomu, jak je daný jedinec ve skupině vnímán. V rámci našeho výzkumu se potvrdilo, že určité děti bývají častěji zapojeny do konfliktů než jiné – a často právě v závislosti na tom, jaké místo ve skupině zaujímají.

Děti, které se necítí být přijímány, nebo jsou vnímány negativně, mají větší sklon reagovat impulzivně, defenzivně nebo útočně.

Nakonečný (1999, s. 230) uvádí několik konkrétních typů postavení ve skupině, které mohou mít přímý vliv na vznik konfliktů. Například „hvězda“ je dítě, které má nejvyšší hodnotu tzv. smíšeného sociometrického statusu – to znamená, že od ostatních získává jak pozitivní, tak negativní hlasy, ale celkově převažuje oblíbenost a vliv. Hvězda bývá středem pozornosti, často určuje náladu ve skupině a má silný vliv na chování ostatních. Na opačném pólu se nachází „outsider“ – jedinec, který ostatní děti často zmiňují, ale on sám nikoho nevolí. To může ukazovat na pasivní zapojení do skupiny, nebo na určitou formu vyloučení, které není na první pohled zcela zjevné. Ještě výrazněji je na tom „zavržený“, který dostává převážně negativní hlasy. Tyto děti jsou často ve skupině ignorovány nebo přehlíženy, a právě to může být spouštěčem obranného, někdy až agresivního chování. Zvláštní roli hraje i tzv. „izolát“, což je dítě, které nikoho nevolí a ani není voleno. Tato pozice bývá spojena s vnitřním stažením, osamělostí, nebo s nízkou schopností navazovat vztahy. Naopak „ambivalentní“ jedinec dostává pozitivní i negativní hlasy rovnoměrně – jeho postavení ve skupině je tedy nejednoznačné a může se rychle měnit v závislosti na konkrétních situacích. Pozice „šedé eminence“ pak patří jedincům, kteří nejsou příliš viditelní, ale mají značný vliv – často nepřímý, ale výrazný, protože dokážou ovlivňovat ostatní klíčové členy skupiny.

Tyto pozice nejsou dané jednou provždy – mohou se měnit v čase, a také různé skupiny mohou dané dítě vnímat různě. V prostředí dětského domova, kde děti žijí v uzavřeném kolektivu, má taková hierarchie obzvlášť silný dopad na jejich každodenní život, sebevnímání a především na to, jak a s kým vstupují do konfliktu. Děti s nízkým statusem, jako jsou zavržení nebo „izoláti“, mohou častěji zažívat frustraci a reagovat podrážděně. Naopak hvězdy nebo šedé eminence mohou konflikty vyvolávat nebo naopak tlumit podle toho, jak si chtějí udržet své postavení.

Sociální postavení dítěte ve skupině výrazně ovlivňuje, jaké vztahy navazuje a jak často se dostává do konfliktů. Proto je důležité vnímat nejen otevřené projevy konfliktů, ale i skrytou dynamiku skupiny, která na ně má zásadní vliv.

2.3 Skupinový vliv

Skupinová dynamika je klíčovým faktorem, který ovlivňuje chování dětí v prostředí dětských domovů. Formy skupinového vlivu, jako je konformita, sociální facilitace, sociální zahálení, deindividuace a skupinové myšlení, se zásadně podílejí na vzniku konfliktů i na utváření spolupráce mezi dětmi.

Konformita je tendence jednotlivce přizpůsobit své chování nebo názory většinovému postoji ve skupině. V prostředí dětského domova se tato tendence projevuje například tehdy, když dítě souhlasí s nepříjemným rozhodnutím, jen aby nebylo vnímáno jako „jiné“ (Vojtěch, 2010, s. 78). Příkladem může být situace, kdy skupina starších dětí odmítá plnit nové povinnosti a ostatní, i když by je osobně plnit chtěli, se přizpůsobí, aby nevyčnivali. Takové chování zvyšuje riziko vzniku napětí mezi jednotlivými členy skupiny i vůči vychovatelům.

Sociální facilitace popisuje jev, kdy přítomnost ostatních zvyšuje individuální výkon (Šolcová, 2003, s. 78). Dítě, které obvykle neběhá rychle, může při společném závodu dosáhnout lepšího času díky soutěžení s ostatními. Podobně mohou být děti při skupinovém úklidu více motivovány tím, že jejich aktivitu sledují vrstevníci. Tento efekt je ale podmíněn tím, že se jedná o činnost, ve které si dítě věří a která je pro něj dobře zvládnutelná.

Na druhé straně stojí **sociální zahálení** (social loafing), kdy přítomnost skupiny způsobí snížení individuálního úsilí (Hřebíček, 2004, s. 144). Typickým příkladem je situace, kdy děti při společném projektu spoléhají na to, že práci odvede někdo jiný. Při skupinové malbě nástěnky například někteří členové skupiny přenechají většinu úkolů ostatním a sami se aktivně nezapojují. Tento jev pak může vyvolávat nespokojenost mezi spolupracujícími dětmi a narušovat soudržnost skupiny.

Deindividuace označuje ztrátu osobní odpovědnosti v rámci skupiny (Latané, 1993, s. 112). V dětském domově se tento jev může projevit tím, že během skupinového konfliktu děti vykazují mnohem extrémnější formy chování – například ničení vybavení, vulgární vyjadřování nebo vyvolávání hádek s vychovateli. Samostatně by si podobné chování zřejmě nikdy nedovolily, ale anonymita skupiny snižuje jejich vnitřní zábrany.

Skupinové myšlení (groupthink) nastává tehdy, kdy členové skupiny potlačují své vlastní názory ve prospěch zachování jednoty (Šolcová, 2003, s. 105). Tento fenomén lze pozorovat například v situaci, kdy většina skupiny rozhodne, že bude ignorovat nového

člena, a jednotlivci, kteří by s ním rádi navázali kontakt, se raději přizpůsobí, aby nebyli vyčleněni. Skupinové myšlení tak přispívá k vytváření rigidních norem a zvyšuje riziko sociální izolace některých dětí.

Analýza malých sociálních skupin ukazuje, že každé dítě ve skupině zaujímá určitou pozici, která zásadně ovlivňuje jeho vztahy s ostatními a způsob, jakým řeší konflikty. Děti vnímané jako „hvězdy“ – tedy ty, které mají vysoký sociometrický status – jsou často iniciátory aktivit a mají významný vliv na chování ostatních (Nakonečný, 1999, s. 230). Naopak děti, které jsou skupinou odmítány, čelí vyššímu riziku osamělosti, frustrace a mohou mít sklon k problémovému chování. Konkrétní příklad z praxe ukazuje, že dítě v roli „hvězdy“ může svým pozitivním postojem povzbudit ostatní ke spolupráci při skupinových činnostech, například při organizaci narozeninové oslavy pro kamaráda. Naopak dítě v roli outsidera se může cítit natolik izolované, že reaguje vyvoláváním konfliktů nebo pasivitou.

Struktura skupiny a dynamika vztahů jsou zásadní pro pochopení toho, jak a proč konflikty v dětském domově vznikají. Děti se mohou přizpůsobovat většinovým názorům kvůli konformitě (Vojtěch, 2010, s. 78), podávat vyšší výkony díky sociální facilitaci (Šolcová, 2003, s. 78), ale zároveň mohou projevovat zahálení (Hřebíček, 2004, s. 144) nebo negativní chování pod vlivem deindividuace (Latané, 1993, s. 112). Uvnitř skupin pak dochází ke vzniku norem, které mohou podporovat buď spolupráci, nebo konflikty (Řezáč, 1984, s. 77). Správné pochopení těchto procesů je klíčem nejen k diagnostice problémového chování, ale také k vytváření prostředí, které děti motivuje k pozitivním změnám a podporuje jejich zdravý rozvoj v kolektivu.

3 KONFLIKTY

Děti vyrůstající v dětském domově procházejí odlišným vývojovým procesem než děti žijící v přirozeném rodinném prostředí. Tento rozdíl se neprojevuje pouze v oblasti psychického a sociálního vývoje, ale také v tom, jak děti navazují a udržují mezilidské vztahy, zejména se svými vrstevníky. Skupinová dynamika v ústavním prostředí může zásadně ovlivnit chování dětí a přispívat ke zvýšenému výskytu konfliktů. V naší práci se proto nezaměřujeme pouze na obecný vývoj dítěte, ale sledujeme konkrétní dopady ústavní výchovy na interakce mezi dětmi ve skupině. Tento pohled je pro náš výzkum klíčový, neboť chceme porozumět tomu, jak se konflikty mezi dětmi projevují, jaké formy nejčastěji nabývají a jak se liší například podle pohlaví nebo typu projevu.

V předchozích kapitolách jsme popsali vybrané faktory ovlivňující vznik konfliktů. Ukázalo se, že důležitou roli hraje postavení dítěte ve skupině a skupinová dynamika jako taková. Tato zjištění však nepodávají úplný obraz o tom, co vše může být příčinou konfliktu. Proto se v této části práce hlouběji zaměřujeme na samotné konflikty – jejich podstatu, formy, příčiny, průběh i možnosti řešení – abychom lépe pochopili jejich roli v životě dětí v dětském domově a zároveň mohli interpretovat výsledky našeho kvantitativního šetření v širším kontextu.

3.1 Typy konfliktů

Pro účely našeho výzkumu pracujeme s typologií, která vychází z multidimenzionálního pojetí agrese. Zaměřujeme se na čtyři základní formy konfliktního chování: fyzická agrese (např. bití, strkání), verbální agrese (urážky, výhrůžky), nepřímá či vztahová agrese (pomlouvání, izolace) a impulzivní agresivita (nepřiměřená reakce v afektu). Toto rozdělení umožňuje přesněji zachytit různé podoby konfliktů mezi dětmi a lépe analyzovat jejich výskyt na základě dotazníkového šetření, které jsme realizovali v konkrétním dětském domově. Typologie zároveň vychází z poznatků Koláře (2011) a Vágnerové (2012), kteří se zaměřují na specifika agrese v dětském kolektivu.

Konflikty lze dále rozdělit podle počtu zapojených osob. Křivohlavý (2002, s. 20) rozlišuje čtyři hlavní typy: intrapersonální, interpersonální, skupinové a mezi skupinové konflikty. V našem výzkumu jsme se nejčastěji setkávali s konflikty interpersonálními, tedy mezi dvěma nebo více dětmi, ale nelze opomíjet ani vliv intra skupinové dynamiky. Kromě toho jsme zohlednili také rozdělení konfliktů podle jejich povahy. Podle Kutínové a

Wiedenové (2001, s. 76) se konflikty dělí na tři typy: apetence x apetence, averze x averze a apetence x averze. Tyto modely nám umožnily přesněji porozumět tomu, co stojí za konkrétní konfliktní situací – zda děti soupeří o dvě atraktivní možnosti, řeší dvě nežádoucí varianty, nebo se rozhodují mezi něčím lákavým a zároveň nepříjemným.

3.2 Příčiny konfliktů

Při zkoumání příčin konfliktního chování mezi dětmi v ústavní péči jsme vycházeli z několika rovin. Jednou z nejdůležitějších je individuální zkušenost dítěte. Mnoho dětí přichází do dětského domova po traumatizujících zážitcích, které zásadně ovlivňují jejich chování, emoční stabilitu i schopnost reagovat na stresové situace. V našem výzkumu jsme zaznamenali zvýšený výskyt impulzivních a obranných reakcí, které souvisí s potřebou chránit vlastní hranice a identitu v prostředí, kde často chybí předvídatelnost a pocit bezpečí. Dalším významným faktorem je vliv původního rodinného prostředí. Děti z dysfunkčních rodin, které zažily zanedbávání nebo násilí, často postrádají pozitivní vzory chování. Tyto deficity si přenášejí i do nového prostředí, kde se učí znovu navazovat vztahy. Absence dovedností potřebných k řešení konfliktů pak vede ke zvýšenému riziku jejich opakovaného výskytu. Roli hraje i samotná skupinová dynamika. V dětském domově žijí děti různého věku, temperamentu i potřeb, což může být zdrojem napětí. V našem šetření se například ukázalo, že děti vnímají nespravedlnost při dělení pozornosti ze strany dospělých jako jednu z hlavních příčin neshod. Kromě toho mohou ke konfliktům přispívat i institucionální podmínky – přísný režim, omezené soukromí nebo nedostatek podnětů k individuálnímu sebezvoji.

3.3 Cyklus konfliktu

Jak už jsme se dozvěděli, konflikty u dětí v ústavní péči zpravidla procházejí podobným vývojovým cyklem jako v jiných sociálních skupinách: napětí – eskalace – střet – odeznívání – usmíření. V našem výzkumu se však opakovaně ukázalo, že děti často cyklus nedokončí, protože chybí fáze řešení a reflexe. Výsledky dotazníkového šetření ukázaly, že právě impulzivní a vztahová agrese se vyskytují ve výrazné míře, což může být důsledkem nedostatečně zvládnutého cyklu konfliktu. Konfliktní chování je silně ovlivněno osobními zkušenostmi dítěte a modely chování, které si osvojilo v předchozím prostředí. Děti často přebírají vzorce od rodičů, sourozenců nebo jiných autorit, a pokud tyto vzorce nebyly funkční, odráží se to v jejich vlastních reakcích. V průběhu konfliktu

hraje zásadní roli postoj dítěte – zda vnímá konflikt jako ohrožení, nebo jako příležitost k vyjasnění situace.

V našem výzkumu se ukázalo, že mnohé děti konflikt prožívají velmi intenzivně, ale postrádají dovednosti k jeho zvládnutí. To potvrzuje i rozdělení konfliktu do fází podle Sadally, Henrigueze a Holmberga (1996), které nám umožnilo detailněji analyzovat vnitřní i vnější reakce dětí v konfliktních situacích.

3.4 Řešení konfliktů

Konflikty mezi dětmi jsou běžnou součástí každodenního soužití, a to jak v běžném rodinném prostředí, tak ve specifických institucích, jako jsou dětské domovy. Tyto konflikty mohou mít různou intenzitu i formu – od drobných neshod a hádek až po závažné projevy agresivity. Ve specifickém prostředí dětského domova však mohou být příčiny i důsledky konfliktů hlubší a komplikovanější než v běžné rodině. Děti, které jsou umístěny do ústavní péče, často přicházejí z prostředí, jež je poznamenáno absencí bezpečných vztahů, násilím, zanedbáváním či emocionálním strádáním. Tyto zkušenosti výrazně ovlivňují jejich chování, způsoby komunikace i schopnost zvládat konfliktní situace (Matějček, 1994).

Konflikty mezi dětmi v dětském domově mohou mít řadu příčin. Jedním z nejčastějších spouštěčů bývá rozdílnost povah, životních zkušeností, odlišné potřeby nebo omezené zdroje – ať už jde o fyzický prostor, pozornost dospělých nebo materiální věci. Děti vyrůstající v institucionálním prostředí často trpí nedostatkem citového bezpečí, a tak mohou vnímat běžné situace jako ohrožující, což vede k impulsivní nebo obranné reakci. Podle Kratochvíla (2005) mají děti s traumatickou minulostí tendenci přistupovat ke konfliktům s menší mírou tolerance, protože chybí pozitivní vzory řešení problémů a jejich nervová soustava je často ve stavu zvýšené ostražitosti. Důležitým faktorem ovlivňujícím konflikt v dětském kolektivu je také věková skladba skupiny. V dětských domovech žijí často děti různého věku, vývojové úrovně i sociálních dovedností, což může vést k neporozumění, rivalitě nebo nadměrnému napodobování negativních vzorců chování. Starší děti mohou zneužívat svého věku a převahy, mladší děti mohou konflikty vyvolávat z touhy po pozornosti. Jak upozorňuje Langmeier a Krejčířová (2006), konflikt je přirozenou součástí socializace, ale v institucionálním prostředí se jeho dynamika komplikuje tím, že děti zde nejsou ve vztazích volby, ale nuceného soužití.

Z hlediska typologie konfliktů lze ve výchovných skupinách rozlišovat zejména konflikty interpersonální (mezi dvěma dětmi), intra skupinové (uvnitř skupiny), a v některých případech i konflikty mezi skupinami v rámci jednoho zařízení. Interpersonální konflikty jsou nejčastější a zahrnují běžné neshody, žárlivost, soupeření nebo nedorozumění. Intra skupinové konflikty bývají spojené s dynamikou skupiny, zejména při narušení pravidel, změně hierarchie nebo příchodu nového člena. Tyto konflikty mohou být méně zjevné, ale v dlouhodobém horizontu ohrožují stabilitu a soudržnost skupiny (Řezáč, 1998). Řešení konfliktů v prostředí dětského domova vyžaduje profesionální a citlivý přístup. Klíčovou roli zde hrají vychovatelé, pedagogové a další pracovníci zařízení, kteří musí nejen konflikt rozpoznat a zasáhnout, ale především jej využít jako prostor pro učení a rozvoj dětí. Efektivní řešení konfliktu nespočívá pouze v jeho potlačení, ale ve vedení dětí k porozumění příčinám sporu, k vyjádření vlastních pocitů a k hledání přijatelných strategií řešení. V praxi se osvědčují různé přístupy. Mezi nejčastěji využívané patří metody konstruktivního zvládání konfliktů, mediace, skupinové debaty, individuální rozhovory a reflexe situací. Například podle metodiky „Programů pro rozvoj sociálních dovedností“ (Kolář, 2011) je důležité s dětmi pravidelně trénovat empatii, aktivní naslouchání, vyjadřování potřeb a zvládání frustrace. Pokud je dítě vedeno k tomu, aby své emoce dokázalo pojmenovat a zároveň slyšelo i druhou stranu, zvyšuje se šance, že konflikt bude nejen vyřešen, ale také do budoucna lépe zvládnut.

Součástí řešení konfliktů by měla být i pravidla, která jsou ve skupině předem nastavena a srozumitelná pro všechny děti. Jasná struktura a důsledné dodržování pravidel přináší do života dětí stabilitu a pocit spravedlnosti. Děti, které zažily chaos, manipulaci či násilí, potřebují jasné hranice a předvídatelné prostředí. Pokud jsou tato pravidla vytvářena společně s dětmi, zvyšuje se pravděpodobnost, že je budou respektovat (Matoušek, 2008). Je důležité také zmínit roli preventivních programů. Mnohé dětské domovy spolupracují s psychologickými a sociálními pracovníky na programech zaměřených na prevenci šikany, agresivity a podporu pozitivního klimatu. Právě podpora přátelského a respektujícího prostředí může výrazně přispět k minimalizaci konfliktů. Výchovná skupina funguje jako malá sociální skupina, kde se vytvářejí role, pozice a vztahy. Tyto vztahy pak významně ovlivňují, jak se konflikty vyvíjejí, kdo má v nich tendenci dominovat a kdo se stáhne. Řezáč (1998) upozorňuje, že rozpoznání těchto pozic je důležité pro efektivní zásahy pracovníků – ti musí vnímat nejen aktuální konflikt, ale i skryté mocenské dynamiky ve skupině. Nelze opomenout, že samotné řešení konfliktů nestačí. Je třeba děti učit také tomu, jak konflikty

zvládat samy, jak jim předcházet a jak se s nimi zdravě vypořádávat. Tento proces je dlouhodobý a vyžaduje důvěru, pravidelnost a komplexní přístup všech pracovníků. Z dlouhodobého hlediska je úspěšné řešení konfliktů v dětském domově cestou k větší stabilitě, soudržnosti a emocionálnímu zdraví všech jeho členů.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESIGN VÝZKUMU

Dětství je kritickým obdobím formování osobnosti, během něhož se rozvíjejí základní sociální dovednosti, způsoby řešení konfliktů a schopnost navazování mezilidských vztahů. Děti vyrůstající v prostředí institucionální péče jsou však vystaveny mnoha rizikovým faktorům, které tuto oblast významně ovlivňují. Absence stabilního rodinného prostředí, časté změny pečujících osob a omezené možnosti vytvářet bezpečné citové vazby se zásadně promítají do schopnosti zvládat konflikty a regulovat emoce (Vágnerová, 2008).

Výzkumy ukazují, že děti vyrůstající v dětských domovech vykazují vyšší míru problémového chování než jejich vrstevníci z běžných rodin. Podle studie Pražské psychiatrické kliniky (Kasal, 2001) trpí až 60 % dětí z institucionální péče poruchami chování a emocí. Častými projevy jsou impulzivita, agresivita, potíže s respektováním hranic a pravidel, což přispívá ke zvýšenému výskytu konfliktů v rámci kolektivu.

V zahraniční studii Browneho (2009) zaměřené na srovnání vývoje dětí v ústavní a rodinné péči bylo zjištěno, že děti z institucionální péče mají dvakrát vyšší riziko výskytu antisociálního chování, včetně agresivních a destruktivních vzorců řešení konfliktů. Tento trend potvrzuje i výzkum české veřejné ochránkyně práv (Šimůnková, 2012), podle kterého děti v ústavní péči čelí nejen vnitřním konfliktům, ale i zvýšené míře vrstevnického násilí a manipulativního chování.

Období 10 až 15 let, na které jsme v našem výzkumu zaměřili pozornost, představuje zásadní fázi dospívání, kdy dochází k přehodnocování vztahů s vrstevníky a k utváření sociální identity. Jak upozorňuje Říčan (2010), v tomto věku získává vrstevnická skupina stále větší význam a schopnost zvládat konfliktní situace se stává klíčovou pro budoucí mezilidské vztahy. Pokud však děti čelí opakovaným negativním zkušenostem, jako je šikana, manipulace nebo vylučování z kolektivu, mohou se u nich rozvíjet dlouhodobé psychické problémy, včetně nízkého sebevědomí, úzkostí a poruch chování.

Výsledky výzkumu mohou být využity k lepšímu porozumění dynamice kolektivního života v ústavní péči, k rozvoji efektivnějších preventivních programů a intervencí zaměřených na podporu pozitivní sociální interakce mezi dětmi. Je nezbytné chápat konfliktní chování v kontextu životní historie těchto dětí, nikoliv jej vnímat jako důkaz osobní selhání. Jak ukazují Matějček (2005) a Šmolka (2007), děti s narušenou citovou vazbou často nemají dostatek zkušeností s konstruktivním řešením konfliktů, a proto k nim přistupují agresivně či impulzivně. Výzkum konfliktních vztahů v dětských domovech

může přispět nejen k lepší diagnostice potřeb dětí, ale i k vytváření výchovných prostředí, která podporují respekt, spolupráci a zdravý emoční vývoj. Věříme, že porozumění faktorům, které konflikty mezi dětmi ovlivňují, je nezbytným krokem ke zkvalitnění péče o děti, které se již v raném věku musely vyrovnávat s náročnými životními podmínkami.

4.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem našeho výzkumu je zjistit, zda se liší výskyt jednotlivých forem konfliktního chování v závislosti na pohlaví?

Dílčím cílem je zjistit, zda se výskyt jednotlivých forem konfliktního chování liší v závislosti na pohlaví, tedy zda existují rozdíly mezi chlapci a dívkami ve frekvenci výskytu fyzické a vztahové agrese, a to jak ve formě reaktivní, tak proaktivní. Taktéž chceme identifikovat, který typ konfliktního chování se mezi dětmi vyskytuje nejčastěji, a tedy vykazuje nejvyšší variabilitu.

4.1.1 Výzkumné otázky

1. Jaká je frekvence agresivních a konfliktních projevů mezi dětmi v dětském domově?
2. Liší se výskyt jednotlivých forem konfliktního chování v závislosti na pohlaví? Předpokládáme, že existují rozdíly v četnosti výskytu jednotlivých forem konfliktního chování mezi chlapci a dívkami. Konkrétně předpokládáme následující:

H1: Předpokládáme, že dívky vykazují častěji vztahovou proaktivní agresi než chlapci.

H2: Předpokládáme, že dívky vykazují častěji vztahovou reaktivní agresi než chlapci.

H3: Předpokládáme, že chlapci vykazují častěji fyzickou proaktivní agresi než dívky.

H4: Předpokládáme, že chlapci vykazují častěji fyzickou reaktivní agresi než dívky.

3. Který typ konfliktního chování vykazuje mezi dětmi variabilitu?

4.2 Pojetí výzkumu

Předpokládáme, že míra výskytu konfliktního a agresivního chování mezi dětmi v dětském domově se liší v závislosti na pohlaví. Tento předpoklad vychází z výzkumů, které poukazují na rozdíly mezi dívkami a chlapci v projevech agresivního chování. Podle Vágnerové (2008) mají dívky tendenci volit spíše formy vztahové agrese (například manipulaci, vyčleňování nebo šíření pomluv), zatímco chlapci častěji volí fyzickou agresi, a to jak reaktivního, tak proaktivního charakteru. Z těchto důvodů předpokládáme, že dívky budou častěji vykazovat vztahovou agresi, zatímco chlapci budou častěji vykazovat agresi fyzickou.

Dále předpokládáme, že mezi dětmi se vyskytují různé formy konfliktního chování, přičemž některé z nich budou výrazněji zastoupené než jiné. Očekáváme, že nejčastějšími formami budou verbální útoky (např. urážky a zesměšňování), následované vztahovou manipulací (např. ignorování nebo vyčleňování z kolektivu). Tyto formy agrese bývají podle Marsee et al. (2011) u dětí častější než fyzické násilí, protože nevyžadují přímou konfrontaci, ale zároveň mohou mít výrazný vliv na psychiku dítěte a klima ve skupině.

Předpokládáme také, že existuje souvislost mezi konkrétními formami konfliktního chování a pohlavím dětí. Očekáváme, že vztahová agresivita bude častější u dívek a fyzická agresivita u chlapců, a to jak v proaktivní, tak reaktivní podobě. Tyto rozdíly mohou být ovlivněny nejen biologickými faktory, ale také genderovými stereotypy, které určují očekávané vzorce chování u chlapců a dívek (Říčan, 2010).

Zároveň předpokládáme, že některé formy konfliktního chování budou vykazovat vyšší variabilitu než jiné. Očekáváme, že právě vztahové formy agrese budou mezi dětmi proměnlivější, neboť souvisejí s dynamikou skupiny, potřebou začlenění a aktuálními sociálními vazbami. U fyzické agrese očekáváme nižší variabilitu, jelikož jde o formu chování, která je v institucionálním prostředí častěji regulována a sankcionována.

5 VÝZKUMNÝ NÁSTROJ

V rámci vlastního výzkumu jsme použili standardizovaný dotazník Peer Conflict Scale (PCS), který vytvořili Marsee a kol. (2011). Byl pro účely této práce přeložen do českého jazyka a následně jazykově upraven tak, aby byl vhodný pro české děti ve věku 10 až 15 let. Úprava byla provedena s důrazem na srozumitelnost jednotlivých výroků a zachování významové věrnosti původním položkám. Dotazník sice vychází ze zahraniční validované verze, avšak v českém prostředí nebyl dosud standardizován ani pilotně ověřen. Z tohoto důvodu je třeba výsledky interpretovat s jistou mírou opatrnosti, zejména s ohledem na jazykovou a kulturní adaptaci. Výzkumný nástroj je určen pro měření různých forem agresivního chování u dětí a dospívajících a umožňuje rozlišit mezi čtyřmi základními typy agrese – fyzická proaktivní agrese, fyzická reaktivní agrese, vztahová proaktivní agrese, vztahová reaktivní agrese.

Tento nástroj obsahuje 10 výroků, které zachycují různé podoby konfliktního chování ve vrstevnických vztazích – od verbálních projevů (např. urážky, zesměšňování), přes vztahovou manipulaci (např. ignorování, vyčleňování ze hry) až po projevy proaktivního ovlivňování druhých. Respondenti vyjadřují míru souhlasu s jednotlivými výroky na Likertově škále o pěti stupních: (1) nikdy, (2) zřídka, (3) někdy, (4) často, (5) velmi často. Použití této škály umožňuje zachytit frekvenci jednotlivých typů konfliktního chování a jejich intenzitu u konkrétních respondentů. Každý typ agrese je reprezentován samostatnými položkami, které lze seskupit do čtyř subškál: fyzická proaktivní agrese, fyzická reaktivní agrese, vztahová proaktivní agrese a vztahová reaktivní agrese. Rozdělení jednotlivých položek podle oblasti je znázorněno v Tabulce 1 Rozdělení otázek dle oblastí podle PCS.

Výsledky jsou zpracovány kvantitativně – u každého respondenta se vypočítá celkové skóre pro jednotlivé typy agrese. Následně jsou výsledky analyzovány s ohledem na pohlaví a další proměnné, přičemž se využívají základní statistické metody, například průměr, minimum a směrodatná odchylka.

Dotazník je vhodný pro skupinové použití a je časově nenáročný – vyplnění trvá přibližně 10 minut. Výhodou je jeho jednoduchá struktura a přímé formulace, díky nimž je vhodný i pro děti s nižší úrovní čtenářské gramotnosti. Podle Marsee et al. (2011) je Peer Conflict Scale ověřený nástroj s vysokou vnitřní konzistencí, jehož faktory se stabilně opakují napříč věkovými i kulturními vzorky.

Tabulka 1 Rozdělení otázek dle oblastí

Č.	Výrok	Zařazení (typ agrese)	Proč?
1	Řeknu kamarádovi něco ošklivého, co ho může ranit	Vztahová reaktivní agrese	slovní útok v reakci na emoce
2	Schválně vynechám ze hry, když se zlobím	Vztahová reaktivní agrese	reakce na hněv, vyčleňování
3	Řeknu ostatním, ať se s někým nebaví	Vztahová reaktivní agrese	msta, vliv na vztahy
4	Začnu se hádat, když někdo nesouhlasí	Vztahová reaktivní agrese (hraniční)	slovní konflikt jako obrana
5	Schválně někoho provokuju	Fyzická proaktivní agrese	úmyslná provokace bez podnětu
6	Ignoruji kamaráda po hádce	Vztahová reaktivní agrese	typický vztahový trest
7	Řeknu nahlas, co si o někom myslím, i když ho to raní	Vztahová proaktivní agrese	úmyslné zranění bez reakce
8	Dělám si legraci z ostatních, abych byl/a „lepší“	Vztahová proaktivní agrese	záměrné zraňování kvůli moci
9	Řekl/a jsem, že už se s někým nikdy nebudu bavit	Vztahová reaktivní agrese	trest po konfliktu
10	Používám nadávky nebo urážky při hádce	Fyzická reaktivní agrese	verbální agrese jako reakce

(zdroj vlastní)

6 VÝZKUMNÝ SOUBOR

6.1 Základní soubor

Základní soubor našeho výzkumu tvoří děti vyrůstající v dětském domově ve Zlínském kraji. Dětské domovy v České republice představují zařízení, která poskytují ústavní péči dětem, jež nemohou vyrůstat ve své biologické rodině z důvodu zanedbávání, týrání či jiného selhání rodičovské péče. Podle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí bylo k 31. 12. 2023 v České republice evidováno 135 dětských domovů, v nichž bylo umístěno přibližně 4 400 dětí (MPSV, 2024).

Vývoj dětí v institucionální péči je často zatížen narušenými vztahovými vzorci, problémy v oblasti citové vazby, zvýšenou mírou stresu a vyšší citlivostí na konfliktní situace (Vágnerová, 2012). Výzkumy zároveň ukazují, že děti v dětských domovech častěji projevují problémy v oblasti zvládání emocí a řešení konfliktů, což může vést k vyšší míře agresivního a konfliktního chování (Matějček, 2011).

Ve Zlínském kraji funguje podle dat Českého statistického úřadu (ČSÚ, 2024) 7 dětských domovů. Pro potřeby našeho výzkumu byl vybrán jeden konkrétní dětský domov s cílem hlouběji porozumět dynamice vztahů mezi dětmi žijícími v institucionální péči a identifikovat nejčastější projevy konfliktního chování.

6.2 Výběrový soubor

Výběrový soubor jsme sestavili na základě dostupnosti respondentů a ochoty vedení vybraného zařízení umožnit realizaci výzkumu (Chrásková, 2007). Výběr proběhl cíleně – oslovili jsme konkrétní dětský domov v našem bydlišti prostřednictvím telefonického kontaktu s vedením, které po vysvětlení účelu a metodiky výzkumu poskytlo souhlas s jeho realizací.

Výběrový soubor tvořilo celkem 28 dětí, z toho 14 chlapců a 14 dívek. Podmínkou zařazení do výzkumu byl pobyt v dětském domově v délce alespoň 3 měsíců, aby děti měly dostatek času vytvořit si mezi sebou sociální vazby, na jejichž základě se konfliktní vztahy mohly reálně vyvinout.

Samotné dotazníkové šetření probíhalo skupinově, kdy všichni respondenti vyplňovali dotazník současně, avšak každý samostatně a anonymně. Na průběh vyplňování dohlížela výzkumnice spolu s přítomnou vychovatelkou. Vyplnění dotazníku trvalo

přibližně 10 minut. Výzkum byl realizován se souhlasem vedení dětského domova. Účast byla dobrovolná a respondenti byli předem seznámeni s tím, že jejich odpovědi budou sloužit výhradně k účelům bakalářské práce a budou zpracovány anonymně.

7 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT

Pro zodpovězení hlavních výzkumných otázek, které se zaměřují na sledování frekvence a formy konfliktního chování mezi dětmi v dětském domově, jsme využili metody popisné statistiky. Konkrétně jsme pracovali s výpočtem aritmetického průměru, směrodatné odchylky, minima a maxima. Výpočty umožnily zjistit průměrné hodnoty jednotlivých typů agresivního chování a zároveň rozptýl dat kolem průměru, což je důležité pro posouzení variability odpovědí (Chráska, 2016).

V první fázi analýzy jsme vypočítali celkové skóre jednotlivých forem konfliktního chování zachycených v dotazníku Peer Conflict Scale (PCS) – tedy fyzické proaktivní agrese, fyzické reaktivní agrese, vztahové proaktivní agrese a vztahové reaktivní agrese. U každého respondenta bylo stanoveno skóre na základě součtu bodového hodnocení příslušných položek.

Následně jsme prováděli porovnání výsledků mezi dívkami a chlapci. Ke zjištění případných statisticky významných rozdílů mezi skupinami jsme použili parametrický t-test pro dva nezávislé výběry (Hendl, 2016). Tímto testem jsme ověřovali hypotézy týkající se rozdílů ve výskytu jednotlivých forem konfliktního chování mezi pohlavími.

Abychom určili, který typ konfliktního chování vykazuje mezi dětmi nejvyšší variabilitu, vypočítali jsme směrodatné odchylky jednotlivých typů agrese. Vyšší směrodatná odchylka naznačuje větší rozptýl v odpovědích, a tedy vyšší různorodost v projevech daného typu chování. Všechna data byla zpracovávána v programu Microsoft Excel. Po sesbírání odpovědí jsme data převedli z papírových dotazníků do elektronické tabulky a následně provedli potřebné výpočty a analýzy, aby byl zachován přehled o všech krocích a výsledcích.

8 VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této kapitole jsme se zaměřili na interpretaci výsledků výzkumu.

VO1: Jaká je frekvence agresivních a konfliktních projevů mezi dětmi v dětském domově?

Z výsledků jsme zjistili, že průměrná frekvence agresivního a konfliktního chování mezi dětmi v dětském domově dosáhla hodnoty $M = 2,63$ ($SD = 0,50$) na škále od 1 (nikdy) do 5 (velmi často). To odpovídá středně nízké úrovni výskytu, což znamená, že konfliktní projevy nejsou výjimečné, ale zároveň se nejedná o problém vyskytující se ve vysoké míře.

Zjištěné hodnoty (Tabulka 2) se pohybovaly v rozmezí od 1,50 do 3,50, což ukazuje, že žádný z respondentů nevykazoval extrémní míru konfliktního chování. Celkový počet respondentů byl 28.

Tabulka 2 Frekvence agresivních a konfliktních projevů

Počet respondentů	Minimum	Maximum	Průměr	Směrodatná odchylka
28	2,63	1,5	3,5	0,5

(zdroj vlastní)

VO2: Liší se výskyt jednotlivých forem konfliktního chování v závislosti na pohlaví?

H1: Předpokládáme, že dívky vykazují častěji vztahovou proaktivní agresi než chlapci.

(H_0): Neexistují statisticky významné rozdíly mezi dívkami a chlapci ve výskytu jednotlivých forem konfliktního chování.

(H_1): Existují statisticky významné rozdíly mezi dívkami a chlapci ve výskytu jednotlivých forem konfliktního chování.

Z výsledků vyplívá (Tabulka 3), že dívky dosáhly v oblasti vztahové proaktivní agrese mírně vyššího průměrného skóre ($M = 2,96$; $SD = 0,64$) než chlapci ($M = 2,71$; $SD = 0,69$). T-test pro dva nezávislé výběry ukázal, že tento rozdíl nebyl statisticky významný ($T = 1,08$; $p = 0,287$). Na základě těchto výsledků nezamítáme nulovou hypotézu, a tedy nelze

potvrdit, že existuje statisticky významný rozdíl mezi pohlavími ve vztahové proaktivní agresi.

Tabulka 3 H1 Výskyt vztahové proaktivní agrese u dívek a chlapců

Pohlaví	Počet	Minimum	Maximum	Průměr (M)	Směrodatná odchylka (SD)	Signifikance (p)
Dívky	14	2	4	2,96	0,64	0,287
Chlapci	14	2	4	2,71	0,69	

(zdroj vlastní)

H2: Předpokládáme, že dívky vykazují častěji vztahovou reaktivní agresi než chlapci.

(H₀): Mezi dívkami a chlapci není statisticky významný rozdíl ve vztahové reaktivní agresi.

(H₁): Mezi dívkami a chlapci existuje statisticky významný rozdíl ve vztahové reaktivní agresi.

Výsledky ukazují, že průměrné skóre vztahové reaktivní agrese bylo u dívek (M = 2,65; SD = 0,46) vyšší než u chlapců (M = 2,54; SD = 0,53). Výsledek t-testu (T = 0,52; p = 0,603) ukazuje, že rozdíl není statisticky významný. Proto nezamítáme nulovou hypotézu a konstatujeme, že mezi dívkami a chlapci v této oblasti nebyl prokázán významný rozdíl.

Tabulka 4 H2 Výskyt vztahové reaktivní agrese u dívek a chlapců

Pohlaví	Počet	Minimum	Maximum	Průměr (M)	Směrodatná odchylka (SD)	Signifikance (p)
Dívky	14	2	3	2,65	0,46	0,603
Chlapci	14	2	3,50	2,54	0,53	

(zdroj vlastní)

H3: Předpokládáme, že chlapci vykazují častěji fyzickou proaktivní agresi než dívky.

(H₀): Mezi dívkami a chlapci není statisticky významný rozdíl ve fyzické proaktivní agresi.

(H₁): Mezi dívkami a chlapci existuje statisticky významný rozdíl ve fyzické proaktivní agresi.

Výsledky ukazují (Tabulka 5), že chlapci dosahují v oblasti fyzické proaktivní agrese významně vyššího průměrného skóre ($M = 3,93$; $SD = 0,92$) než dívky ($M = 2,21$; $SD = 0,58$). Výsledek t-testu ($T = -6,05$; $p < 0,001$) potvrzuje, že rozdíl je statisticky významný. Na základě těchto výsledků zamítáme nulovou hypotézu a potvrzujeme, že chlapci vykazují vyšší míru fyzické proaktivní agrese než dívky.

Tabulka 5 H3 Výskyt fyzické proaktivní agrese u dívek a chlapců

Pohlaví	Počet	Minimum	Maximum	Průměr (M)	Směrodatná odchylka (SD)	Signifikance (p)
Dívky	14	1	3	2,21	0,58	<0,001
Chlapci	14	2	5	3,93	0,92	

(zdroj vlastní)

H4: Předpokládáme, že chlapci vykazují častěji fyzickou reaktivní agresi než dívky.

(H₀): Mezi dívkami a chlapci není statisticky významný rozdíl ve fyzické reaktivní agresi.

(H₁): Mezi dívkami a chlapci existuje statisticky významný rozdíl ve fyzické reaktivní agresi.

Z výsledků analýzy (Tabulka 6) jsme zjistili, že ve fyzické reaktivní agresi dosáhli chlapci ($M = 3,71$; $SD = 0,82$) vyšších průměrných hodnot než dívky ($M = 2,07$; $SD = 0,73$). Výsledek t-testu ($T = -6,27$; $p < 0,001$) ukazuje na statisticky významný rozdíl. Proto zamítáme nulovou hypotézu a potvrzujeme, že chlapci vykazují vyšší míru fyzické reaktivní agrese než dívky.

Tabulka 6 H4 Výskyt fyzické reaktivní agrese u dívek a chlapců

Pohlaví	Počet	Minimum	Maximum	Průměr (M)	Směrodatná odchylka (SD)	Signifikance (p)
Dívky	14	1	3	2,07	0,73	<0,001
Chlapci	14	2	5	3,71	0,82	

(zdroj vlastní)

VO3: Který typ konfliktního chování vykazuje mezi dětmi variabilitu?

Výsledky ukazují, že největší variabilitu vykazuje vztahová reaktivní agrese (SD = 0,72). To znamená, že odpovědi dětí se v této oblasti nejvíce lišily – některé děti vztahovou reaktivní agresi zažívají často, jiné naopak velmi zřídka. Naopak nejnižší rozptyl odpovědí byl zaznamenán u fyzické reaktivní agrese (SD = 0,50) a fyzické proaktivní agrese (SD = 0,53), což naznačuje, že tyto projevy chování jsou mezi dětmi vyrovnanější a stabilnější.

Celkové průměrné hodnoty všech typů agresivního chování se pohybovaly na podobné úrovni kolem hodnoty M = 2,62 až 2,66, což odpovídá spíše nižší četnosti výskytu sledovaných forem chování.

Tabulka 7 Typ konfliktního chování vykazující variabilitu

Počet respondentů	Typ agrese	Průměr	Směrodatná odchylka
28	Fyzická proaktivní agrese	2,66	0,53
28	Fyzická reaktivní agrese	2,62	0,5
28	Vztahová proaktivní agrese	2,62	0,5
28	Vztahová reaktivní agrese	2,62	0,72

(zdroj vlastní)

9 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Výsledky našeho výzkumu ukázaly, že konfliktní a agresivní chování se mezi dětmi v dětském domově vyskytuje v mírné až střední míře. Průměrné hodnoty jednotlivých forem chování ($M = 2,62$ až $2,66$) naznačují, že konfliktní projevy jsou v prostředí dětského domova přítomné, ale nedosahují vysoké intenzity. Tento výsledek odpovídá očekávání vzhledem ke specifickému charakteru života v dětských domovech, kde je soužití různě starých dětí s odlišnými zkušenostmi běžné a konflikty jsou tak přirozenou součástí interakcí.

Z hlediska pohlaví nebyly u vztahových forem agrese (proaktivní i reaktivní) zjištěny statisticky významné rozdíly. Tento výsledek může naznačovat, že v podmínkách ústavní péče, kde jsou děti vystaveny obdobnému sociálnímu prostředí a režimu, se rozdíly mezi pohlavími částečně stírají. U vztahového chování tedy není pohlaví tak rozhodujícím faktorem, jak by mohlo být v běžné populaci dětí vyrůstajících v rodinném prostředí.

Naopak u fyzické agrese byly zjištěny významné rozdíly – chlapci vykazovali statisticky významně vyšší míru fyzické proaktivní i reaktivní agrese než dívky. Tento výsledek odpovídá tradičním psychologickým zjištěním o vyšší míře fyzického agresivního chování u chlapců, což bývá často spojováno s biologickými i sociálními faktory (Vágnerová, 2012; Matějček, 2011). Lze předpokládat, že chlapci volí fyzickou formu agrese častěji i proto, že v kolektivním prostředí domova se fyzická dominance může stát prostředkem k získání pozice ve skupině.

Pokud jde o variabilitu jednotlivých forem konfliktního chování, nejvyšší rozptyl odpovědí byl zaznamenán u vztahové reaktivní agrese. To může souviset s tím, že vztahové strategie (ignorování, vyčleňování, šíření pomluv) jsou subtilnější formy agrese a jejich využívání více závisí na individuálních sociálních schopnostech a momentálním uspořádání vztahů ve skupině. Některé děti se mohou uchýlovat k těmto formám často, jiné naopak vůbec. Naproti tomu fyzická agrese vykazovala ve skupině menší rozptyl, což může souviset s tím, že její projevy jsou ve skupině více kontrolovány a postihovány.

Výsledky výzkumu tak potvrzují, že konfliktní chování v dětském domově je multifaktoriální jev, ovlivněný nejen individuálními charakteristikami dětí, ale také skupinovou dynamikou a výchovným prostředím. Zároveň poukazují na potřebu zaměřit výchovné strategie nejen na prevenci fyzické agrese, ale zejména na práci se vztahovými

formami konfliktů, které jsou méně nápadné, ale potenciálně mohou mít dlouhodobější negativní dopad na psychický vývoj dětí.

10 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Z výsledků výzkumu vyplývá, že agresivní a konfliktní chování se mezi dětmi v dětském domově vyskytuje v mírné až střední intenzitě. Nejčastěji děti vykazovaly vztahovou reaktivní agresi, která se projevuje především ignorováním či vyčleňováním ostatních. Výsledky zároveň ukázaly, že konfliktní projevy se mezi jednotlivými dětmi značně liší a že některé děti tyto formy chování využívají častěji než jiné.

Na základě těchto zjištění se ukazuje potřeba cíleně se věnovat rozvoji sociálních dovedností a strategií zvládání konfliktů přímo v prostředí dětského domova. Cílem doporučení je nejen snižovat frekvenci konfliktního chování, ale především podporovat pozitivní vztahy mezi dětmi a vytvářet bezpečné a respektující prostředí.

Jako doporučení pro praxi proto navrhuje:

1. Pravidelné reflexivní skupinové aktivity

Zavedení pravidelných skupinových diskusí zaměřených na témata jako je zvládání hněvu, řešení konfliktů, respektování druhých a budování důvěry. Tyto aktivity by měly probíhat v bezpečné atmosféře pod vedením vychovatele nebo školeného facilitátora. Smyslem je podpořit uvědomění si vlastního chování a jeho důsledků na vztahy s ostatními.

2. Nácvik pozitivní komunikace a zvládání konfliktů

Pravidelné nácvikové programy, při kterých by si děti formou herních scénářů a modelových situací trénovaly nenásilné vyjadřování emocí, aktivní naslouchání a vyjednávání v konfliktních situacích. Cílem je posílit dovednosti potřebné pro konstruktivní řešení sporů.

3. Individuální podpora dětí s vyšší mírou konfliktního chování

Věnovat zvýšenou pozornost dětem, které vykazují častější projevy agresivního chování. Doporučujeme individuální rozhovory s cílem porozumět příčinám těchto projevů a nabídnout podporu při zvládání emocí, stresu a budování zdravých vztahů.

4. Školení vychovatelů v oblasti práce s konfliktem

Posílit kompetence vychovatelů v oblasti prevence a zvládání konfliktního chování prostřednictvím specializovaných školení zaměřených na deeskalační techniky, pozitivní kázeň a práci s traumatizovanými dětmi.

5. Vytváření pozitivního skupinového klimatu

Důsledně podporovat týmového ducha, respekt a spolupráci v každodenním životě domova. Podporovat aktivity zaměřené na společné zážitky, sdílení úspěchů a ocenění pozitivního chování, čímž lze dlouhodobě snížit míru konfliktů a posílit pocit bezpečí.

Věříme, že realizace těchto doporučení může přispět nejen ke snížení výskytu agresivního a konfliktního chování mezi dětmi v dětském domově, ale také k posílení jejich sociálních kompetencí, emoční stability a celkové pohody. Přístup zaměřený na podporu pozitivních vztahů a prevenci konfliktů by se měl stát nedílnou součástí každodenní práce vychovatelů a všech pracovníků zařízení. Uplatnění navržených metod může být cenným krokem k vytvoření bezpečného a podporujícího prostředí, které dětem umožní zdravý osobnostní rozvoj.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala konfliktními vztahy mezi dětmi v dětském domově a vlivem skupinové dynamiky na projevy agresivního chování. Cílem bylo analyzovat, jaké formy konfliktního chování se mezi dětmi nejčastěji vyskytují a zda existují rozdíly v míře projevů konfliktů v závislosti na pohlaví.

Konfliktní vztahy v kolektivech dětí v institucionální péči představují závažný fenomén, který může ovlivnit nejen atmosféru v zařízení, ale i celkový psychosociální vývoj dětí. Vzhledem k aktuálnosti tématu a nedostatečné výzkumné základně v českém prostředí jsme cítili potřebu věnovat se této problematice podrobněji.

Výsledky výzkumu ukázaly, že konflikty mezi dětmi v dětském domově jsou běžnou součástí života v instituci. Nejčastější formou byly vztahové konflikty, zatímco fyzická agrese se objevovala v menší míře. Statistické analýzy potvrdily, že v některých typech konfliktního chování existují významné rozdíly mezi chlapci a dívkami, přičemž dívky častěji vykazovaly vztahovou agresi.

Lze tedy říct, že stanovených cílů práce bylo dosaženo. Výzkum přinesl nové poznatky o tom, jak skupinová dynamika ovlivňuje konfliktní chování dětí v dětském domově. Přestože se výsledky vztahují na omezený soubor respondentů, mohou být cenným podkladem pro praxi vychovatelů i pro další výzkumné aktivity zaměřené na práci s dětskými kolektivy.

Z pohledu komplexního obrazu lze konstatovat, že vytváření pozitivní skupinové dynamiky a podpora zdravých vztahů mezi dětmi jsou klíčové pro prevenci konfliktů a podporu harmonického rozvoje dětí v institucionálním prostředí. Práce zároveň ukazuje na potřebu pokračovat v dalším výzkumu této oblasti, zejména se zaměřením na efektivní strategie prevence a řešení konfliktů v dětských domovech.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARKLEY, R. A., 2014. Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment. 4. vyd. New York: The Guilford Press. ISBN 978-1462517725.

BENEŠOVÁ, D., 2017. Konflikty a vztahy mezi dětmi v dětském domově. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3482-0.

BROWNE, K., 2009. The Risk of Harm to Young Children in Institutional Care. London: Save the Children. ISBN 978-1-84187-126-8.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2024. Statistická ročenka kraje Zlín 2024. Praha: Český statistický úřad.

CHRÁSKA, M., 2007. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1369-4.

CHRÁSKA, M., 2016. Metody pedagogického výzkumu. Olomouc: Vydavatelství UP. ISBN 978-80-244-4868-1.

COHEN, L. J., 2015. Jak zacházet s dětským strachem: hravé rodičovství. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-1386-0.

CRICK, N. R., GROTPETER, J. K., 1995. Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Developmental Psychology*. 31(5), 710–717. ISSN 0012-1649.

FIELD, A., 2013. Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics. London: Sage Publications. ISBN 978-1-4462-4918-5.

HAJD-MOUSSOVÁ, Z., 2003. Sociální psychologie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 8072901184.

HENDL, J., 2016. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.

HŘEBÍČEK, J., 2004. Psychologie skupin a organizací. Praha: Portál. ISBN 80-7178-493-0.

JANEČKOVÁ, J., 2019. Konfliktní situace v dětském domově [diplomová práce]. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta. Dostupné z: https://dspace.jcu.cz/bitstream/handle/20.500.14390/18767/diplomova_prace_-_Jana_Janeckova.pdf

JEDLIČKA, R., KLÍMA, P., KOŤA, J. a kol., 2004. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis. ISBN 80731203380.

JUVONEN, J., MURDOCK, T. B., 1993. How to handle negative peer reactions: Attributional processes and coping strategies. *Developmental Psychology*. 29(4), 672–681.

KASAL, V., 2001. Psychiatrické aspekty výchovy dětí v dětských domovech. Praha: Psychiatrická klinika UK 1. LF a VFN.

KOLÁŘ, M., 2011. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-858-9.

KRATOCHVÍL, S., 2005. Základy psychoterapie. Praha: Portál. ISBN 80-7367-012-3.

KŘIVOHLAVÝ, J., 2002. Konflikty mezi lidmi. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 807178642X.

KUČEROVÁ, L., 2014. Sociální práce s dětmi a mladistvými ve výchovných zařízeních: Teorie a praxe. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0795-7.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. Psychologie pro každého: Dětství a dospívání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1623-5.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. Vývojová psychologie. Praha: Grada. ISBN 80-247-1005-7.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z., 2023. Psychická deprivace v dětství. 5. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-5661-8.

LATANÉ, B., 1993. Skupinová dynamika: Teorie a aplikace. Praha: Grada. ISBN 80-7169-147-X.

MARSEE, M. A. et al., 2011. Assessing the Forms and Functions of Aggression Using Self-Report: Factor Structure and Construct Validity of the Peer Conflict Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*. 33(1), 64–76. ISSN 0882-2689.

MATOUŠEK, O., 1999. Ústavní péče. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-76-1.

MATOUŠEK, O., 2003. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál. ISBN 8071785482.

MATOUŠEK, O., 2008. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-6.

- MATOUŠEK, O., 2011. Dítě traumatizované v blízkých vztazích. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0120-0.
- MATĚJČEK, Z., 1994. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál. ISBN 80-7178-047-8.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., 2002. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada. ISBN 80-247-0434-6.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ (MPSV), 2019. Náhradní péče o děti [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 2025-03-31]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/nahradni_pece.pdf
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ (MPSV), 2024. Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2024. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- MÜHLPACHR, P., 2004. Sociální práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně. ISBN 8021033231.
- NAKONEČNÝ, M., 1999. Sociální psychologie. Praha: Academia. ISBN 8020006907.
- PLAMÍNEK, J., 2006. Jak řešit konflikty: 27 pravidel pro efektivní vyjednávání. Praha: Grada Publishing. ISBN 8024715910.
- ŘÍČAN, P., 2010. Psychologie pro učitele. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-649-0.
- ŘEZÁČ, J., 1998. Sociální psychologie. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-603-2.
- ŘEZÁČ, J., online. Dětské domovy. Praha: NPI ČR - Národní pedagogický institut České republiky. Dostupné z: <https://poradenstvi.npi.cz/detske-domovy>
- SADALLA, G., HENRIQUEZ, M., HOLMBERG, M., 1987. Conflict Resolution: A Secondary School Curriculum. San Francisco: Community Board Program. ISBN 0-9614561-1-5.
- ŠIMŮNKOVÁ, A., 2012. Zpráva o podmínkách dětí v ústavní péči. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv.
- ŠOLCOVÁ, I., 2003. Sociální psychologie: Teorie, výzkum, aplikace. Praha: Grada. ISBN 80-247-0484-9.
- ŠUBRTOVÁ, T., 2021. Vztahy mezi vychovateli a dětmi v dětských domovech [diplomová práce]. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/170637/130279196.pdf>

TEFFEROVÁ, I., 2011. Agresivita dětí v dětských domovech a možnosti její prevence [rukopis]. Olomouc: Univerzita Palackého.

VÁGNEROVÁ, M., 2012. Psychologie dítěte pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0142-3.

VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L., 2022. Vývojová psychologie: Dětství a dospívání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-5024-1.

VLACH, V., 2015. Psychometrie a aplikace ve výzkumu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5516-6.

VOJTĚCH, J., 2010. Psychologie skupiny a konformita. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1930-4.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., 1997. Sociální psychologie. Praha: ISV. ISBN 808586620X.

ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM TABULEK

TABULKA 1 ROZDĚLENÍ OTÁZEK DLE OBLASTÍ.....	33
TABULKA 2 FREKVENCE AGRESIVNÍCH A KONFLIKTNÍCH PROJEVŮ	37
TABULKA 3 H1 VÝSKYT VZTAHOVÉ PROAKTIVNÍ AGRESE U DÍVEK A CHLAPCŮ.....	38
TABULKA 4 H2 VÝSKYT VZTAHOVÉ REAKTIVNÍ AGRESE U DÍVEK A CHLAPCŮ.....	38
TABULKA 5 H3 VÝSKYT FYZICKÉ PROAKTIVNÍ AGRESE U DÍVEK A CHLAPCŮ	39
TABULKA 6 H4 VÝSKYT FYZICKÉ REAKTIVNÍ AGRESE U DÍVEK A CHLAPCŮ.....	40
TABULKA 7 TYP KONFLIKTNÍHO CHOVÁNÍ VYKAZUJÍCÍ VARIABILITU	40

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČSÚ Český statistický úřad

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

PCS Peer Conflict Scale

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: NÁZEV PRVNÍ PŘÍLOHY

Vážení respondenti,

jsem studentkou bakalářského studijního programu Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce.

Tématem mé práce jsou konfliktní vztahy mezi dětmi ve vybraném dětském domově.

Cílem dotazníku je zjistit, jak často a v jakých formách dochází ke konfliktům mezi dětmi, a zda se projevy konfliktů liší v závislosti na pohlaví. Vaše odpovědi budou sloužit k lepšímu pochopení dynamiky mezilidských vztahů v prostředí dětského domova.

Dotazník je zcela anonymní a Vaše odpovědi budou použity výhradně pro účely této bakalářské práce.

Prosím, odpovídejte co nejpřesněji a nejpravdivěji.

Děkuji za Váš čas a ochotu.

Kateřina Vlasáková

-

Pohlaví (zakroužkujte jedno): žena / muž / jiné

U každé otázky prosím zaznačte, jak často se uvedeným způsobem chováte vůči ostatním dětem.

Použijte následující škálu:

1 – Nikdy, 2 – Zřídka, 3 – Někdy, 4 – Často, 5 – Vždy

1	Když jsem naštvaný/á, řeknu kamarádovi něco zraňujícího.	1	2	3	4	5
2	Když se na někoho zlobím, úmyslně ho vynechám ze hry.	1	2	3	4	5
3	Když mě někdo rozzlobí, říkám ostatním, aby se s ním nebavili.	1	2	3	4	5
4	Začnu hádku, když někdo nesouhlasí s mým názorem.	1	2	3	4	5
5	Někdy někoho schválně provokuji.	1	2	3	4	5
6	Po hádce ignoruji kamaráda a odmítám s ním mluvit.	1	2	3	4	5
7	Řeknu někomu, co si o něm myslím, i když vím, že ho tím můžu zranit.	1	2	3	4	5
8	Dělám si legraci z ostatních, abych vypadal/a lepší než oni.	1	2	3	4	5
9	Řekl/a jsem kamarádovi, že se s ním už nikdy nebudu bavit.	1	2	3	4	5
10	Při hádce používám nadávky nebo urážky.	1	2	3	4	5